

**PRONIKÁNÍ ŘÍMSKÉHO PRÁVA
V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKU.
STAV A MOŽNOSTI BĀDÁNÍ¹**

LENKA MALÁROVÁ

Research focussed on the penetration of Roman legal elements into domestic law in the Middle Ages is in terms of legal history an important source of complex legal development knowledge. Whereas any comprehensive overview of literature on this issue has not been published, author of this paper aims to prepare summary of research in the field of medieval Roman law with reference to relevant publications. This paper is divided into separate chapters according to the character of included works. The most important chapter is sub-section summarizing the study, whose subject is the Roman legal analysis of legal monuments. These works are in terms of Roman law penetration most important because it usually brings a comprehensive knowledge of the origin of medieval legal principles and rules. This paper is also focused on analysis of specific legal institutions, which reflects any Roman legal influences. In a separate section, the author also focuses on works, which are not exclusively legal, but they are important source of knowledge for our theme. Appropriate place was devoted to the synthesis, which theme is history of medieval Romanisation in domestic environment. In individual chapters are included bibliography and research overview. The paper is closed by reasoning about current situation in branch of medieval Roman law penetration with outlining of possible way in future researches.

Key words: Roman law; influence; penetration; Middle Ages; Czech lands; research overview; literature; history of law.

1. Úvod

Studium cizích prvků ve středověkých právních památkách patří k neodmyslitelným zdrojům poznání domácího právního vývoje. Většina prací zaměřených na římskoprávní rozbor středověkých pramenů a jejich následná syntetická zpracování byla vydávána zejména v druhé polovině minulého století. Nicméně vyjímaje nejstarší zprávy o stavu římskoprávních bádání, ucelený přehled literatury k této problematice doposud publikován nebyl. Předkládaný příspěvek si klade za cíl zaevidovat literaturu k dějinám pronikání římského práva na území středověkých českých zemí a poukázat na aktuální stav romanistických bádání.² Příspěvek je rozčleněn do pěti tematických kapitol. Do první kapitoly jsou zahrnuty bibliografie právních dějin a bibliografie děl právních historiků a romanistů, kteří k medievistickému římskoprávnímu bádání významně přispěli. V pořadí druhá kapitola poukazuje na publikované přehledy bádání zaměřené zejména na dějiny pronikání římského práva ve středověku. Samostatné monografie a jednotlivé příspěvky k dějinám pronikání římskoprávních prvků do domácího středověkého práva eviduje kapitola třetí. Dílčím studiím, které jsou ve vztahu k naší problematice pracemi stěžejními, je věnována čtvrtá kapitola, která je dále rozdělena na tři podkapitoly. Toto členění odpovídá cha-

¹ Text vznikl na Ústavu pomocných věd historických a archivnictví FF MU (pod vedením doc. PhDr. Pavla Krafla, Dr.).

² Výjma syntetických zpracování je do příspěvku zahrnuta literatura k dějinám pronikání římského práva do roku 1500.

rakteru jednotlivých příspěvků, které vliv středověké romanizace na domácí prostředí zpracovávají z různých úhlů pohledu. Závěrečná kapitola shrnuje dosavadní stav bádání a poukazuje na další možnosti na poli současné středověké právní romanistiky.

2. Bibliografie³

Bibliografický soupis literatury k dějinám československé právní romanistiky z let 1882–1945 zpracoval Peter Blaho. Literatuře k pronikání římského práva ve středověku se dostalo místa v rámci sedmé kapitoly „Římské právo v středověku a v novověku“.⁴ Soupis vybraných článků a statí zaměřených na římské právo a právní dějiny vydaných mezi lety 1861–1989 zpřístupnil Stanislav Balík.⁵ Právněhistorický přehled literatury k pronikání římského práva vydané v letech 1966–1973 poskytli Karel Kučera a Karel Malý. Bibliografii k pronikání římského práva autoři soustředili do samostatné kapitoly s názvem „Právní kultura, vědy právní a politické, university, recepce“.⁶ Práce z let 1990–2000 bibliograficky zpracovali Marek Starý a René Petráš. Soupis pramenů a literatury koncipovali do oddílů dle příslušných časových období dějin. Případné příspěvky k naší problematice je tak nutno dohledat na základě tohoto kritéria, samostatný tematický oddíl totiž netvoří.⁷ Poslední uvedený autor pak v rámci samostatného přehledu bádání upozornil na literaturu českých a československých právních dějin vydanou po roku 1989.⁸ Na Petrášův příspěvek navázal David Falada, který z téhož období zpracoval literaturu k obecným dějinám právním, s přihlédnutím k obecnému římskému a kanonickému právu. Zejména s ohledem na evidované práce ke kanonickému právu lze charakter Faladova článku označit za velmi obecný.⁹ Bibliografii k právním dějinám Moravy z let 1945–1990 evidoval Karel Schelle.¹⁰ Dušan Straňák s kolektivem autorů vydal v rámci řady *Memorabilia iuridica* sborník prací věnovaný životu a dílu Miroslava Boháčka. Bibliografii našeho předního právního romanisty zpracovali Dušan Straňák a Jiří Kejř. Autoři jednotlivé práce rozdělili do dvou skupin. Do první autoři zahrnuli příspěvky vztahující se k pronikání římského práva a publikace o římském právu obecném. Do druhé skupiny jsou pak zahrnuty Boháčkovy práce kodikologické.¹¹ Bibliografický soupis prací Jiřího Kejře publikovala v rámci sborníku *Studie o rukopisech* Jiřina Urbanová.¹² Přehled pramenů a literatury ke středověkému kanonickému právu se zohledněním stěžejních prací k pronikání římského práva zpracoval Pavel Krafl.¹³ Soupis literatury právních dějin vydali v roce 2010 Karel Schelle a Ladislav Vojáček.¹⁴

³ Do této kategorie jsou zařazeny pouze ty bibliografické soupisy, které evidují literaturu k pronikání římského práva na území českých zemí ve středověku.

⁴ BLAHO, P.: *Československá právní romanistika v letech 1882–1945*. Praha 1997, s. 44–47.

⁵ BALÍK, S.: *Výběrová bibliografie vědeckých článků a statí z obecných dějin státu a práva v českých právnických a právněhistorických časopisech a sbornících I. 1861–1989*. Praha 1992.

⁶ KUČERA, K. – MALÝ, K.: *Právněhistorická bibliografie*. Praha 1974, s. 35–37.

⁷ PETRÁŠ, R. – STARÝ, M.: *Právněhistorická bibliografie. Výběr českých a slovenských prací z let 1990–2000 k dějinám státu a práva*. Praha 2005.

⁸ PETRÁŠ, R.: *Výzkum českých a československých právních dějin po roce 1989*. Právněhistorické studie (dále PHS), 2007, s. 41–51.

⁹ FALADA, D.: *Právněhistorická literatura se zaměřením na římské právo, kanonické právo a obecné právní dějiny po roce 1989*. PHS, 2007, s. 33–39.

¹⁰ SCHELLE, K.: *Bibliografie právních dějin Moravy 1945–1990*. Brno 1992.

¹¹ STRAŇÁK, D. – KEJŘ, J.: *Bibliografie profesora M. Boháčka*. In: Straňák, D. (ed.): *Život a působení profesora Miroslava Boháčka*. Praha 2000, s. 107–112.

¹² URBANOVÁ, J.: *Soupis prací Jiřího Kejře*. Studie o rukopisech, 2001, s. 255–271.

¹³ KRAFL, P.: *Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.–15. století*. In: Krafl, P. (ed.): *Sacri canones servandi sunt*. Praha 2008, s. 82–93.

¹⁴ SCHELLE, K. – VOJÁČEK, L.: *Právní dějiny a brněnská právnická fakulta (1919–2009)*. Ostrava 2010.

3. Starší přehledy bĀdání

Výsledky římskoprávních bĀdání byly shrnuty zejména ve starší literatuře. Na prvním místě lze uvést příspěvek Františka Čády z roku 1932. Autor zrekapituloval dosažené poznatky romanistického bĀdání, ve snaze poukázat na to, jak důležitou roli ve studiu vývoje domácího práva má zohlednění cizích právních vlivů.¹⁵ Tentýž autor zpracoval krátký článek k aktuální situaci na poli domácí i středoevropské právní historie, v jehož závěru upozornil na nutnost zohlednění dějin pronikání římského práva při budoucích bĀdání.¹⁶ V rámci 1. sjezdu československých historiků byly předneseny dva referáty evidující stav bĀdání československých právních dějin. Jednalo se o nový příspěvek Čádův, který se tentokrát zaměřil na obecné československé právní dějiny bez bližší specializace, a stať Miroslava Boháčka, věnovanou tehdejšímu stavu středověkého romanistického bĀdání. Boháček svůj referát rozdělil na dvě části. V první poukázal na přehled bĀdání v zahraničí, v druhé části pak zohlednil dosavadní výsledky domácího římskoprávního výzkumu. Autor se dovolává nutnosti praktického studia středověkých právních památek, s odkazem na to, že pouze taková forma bĀdání je nejspolehlivějším zdrojem poznání našeho právního vývoje ve světle římského práva.¹⁷ Tentýž autor zpracoval přehled bĀdání k dějinám pražské univerzity do roku 1500.¹⁸ Stručný přehled římskoprávního bĀdání v předmluvě svého soupisu literatury k československé romanistice uvedl Peter Blaho. Nicméně oproti výše uvedeným příspěvkům byla zohledněna pouze literatura k obecným dějinám římského práva bez vztahu k našemu prostředí.¹⁹ Ke stavu soupisových prací k roku 1984 s přihlédnutím k rukopisům legistické povahy přispěl v rámci svého článku věnovaného speciálním soupisům rukopisů František Hoffmann.²⁰ O stavu kodikologického bĀdání se zřetelem k pronikání římského práva k roku 2000 informoval Jiří Kejř.²¹ Tomuto příspěvku předcházela Kejřův článek z devadesátých let minulého století, v němž autor poukázal na rozmach studia středověkých legistických a kanonických rukopisů.²² Tentýž autor v roce 2003 zpracoval přehled právněhistorických mediivistických bĀdání. V rámci této úvahy Kejř mimo jiné poukázal na význam právní romanistiky a další možnosti výzkumu pramenů také z pohledu římského práva.²³ Nejnovější přehled bĀdání k dějinám domácího soukromého práva se zohledněním základních prací k pronikání římskoprávních vlivů zpracoval Vilém Knoll.²⁴ Nástin romanistických prací Miroslava Boháčka zpracoval Michal Skřejpek.²⁵ Přehledem bĀdání k Boháčkovu mediivistickému dílu přispěl Jiří Kejř. Předmětem evidence jsou zejména práce kodikologické a romanistické.²⁶

¹⁵ ČÁDA, F.: *K recepci v českém právu. Pokus o souhrn novějších výsledků*. Právník, 1932, s. 8–14, 45–56.

¹⁶ ČÁDA, F.: *Právní dějiny české, československé, slovanské, středoevropské*. In: Čáda, F. (ed.): *Sborník prací z dějin práva československého*. Svazek I. K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáci. Praha 1930, s. 1–11.

¹⁷ ČÁDA, F. – BOHÁČEK, M.: *Nynější stav bĀdání v československých dějinách právních*. Praha 1937.

¹⁸ BOHÁČEK, M.: *Repertorium und Bibliografie für die Universität Prag bis 1500*. In: *Ius Romanum Medii Aevi*, Pars II, 7, 1. Mediolani 1966. Srov. KEJŘ, J.: *Mediivistické dílo profesora Miroslava Boháčka*. In: Straňák, D. (ed.): *Život a působení profesora Miroslava Boháčka*. Praha 2000, s. 89.

¹⁹ BLAHO, P.: *Československá právní romanistika v letech 1882–1945*. Praha 1997, s. 5–11.

²⁰ HOFFMANN, F.: *Speciální soupisy rukopisů*. Studie o rukopisech, 1984, s. 39.

²¹ KEJŘ, J.: *Příspěvek české kodikologie k právní historii. (Zpráva o stavu bĀdání)*. PHS, 2000, s. 201–223.

²² KEJŘ, J.: *Studium legistických a kanonistických rukopisů*. Studie o rukopisech, 1984, s. 85–94.

²³ KEJŘ, J.: *Právní dějiny středověku dnes – a co dále?* Český časopis historický, 2004, č. 3, s. 552–567.

²⁴ KNOLL, V.: *Základní teze k zpracování vývoje starého českého soukromého práva*. In: Tauchen, J. (ed.): *Výzkum vývoje soukromého práva na území České republiky*. Ostrava – Brno 2010, s. 5–17.

²⁵ SKŘEJPEK, M.: *Boháček – romanista*. In: Straňák, D. (ed.): *Život a působení profesora Miroslava Boháčka*. Praha 2000, s. 71–82.

²⁶ KEJŘ, J.: *Mediivistické dílo profesora Miroslava Boháčka*. In: Straňák, D. (ed.): *Život a působení profesora Miroslava Boháčka*. Praha 2000, s. 83–90.

4. Syntetická shrnutí problematiky

Základní literaturu k pronikání římskoprávních prvků do domácího právního vývoje bezesporu představují monografie k dějinám romanizačního procesu. Práce tohoto charakteru přináší odpovědi na základní otázky související s kulturními a sociálními aspekty a osvětlují pozadí složité středověké právní romanizace. Zejména vylíčení tehdejší situace v právním partikularismu formované společnosti je důležitým zdrojem poznání příčin postupné reformace zavedeného právního řádu. Na počátku těchto bádání stojí rozsáhlé dílo Emila Otta, věnované pronikání prvků římsko-kanonického procesu do prostředí českých zemí. Široce pojatá monografie pojednává o postupném formování právního života společnosti pod vlivem středověkého církevního soudnictví v historických a kulturně-společenských souvislostech.²⁷ Předobrazem této monografie je obecněji pojatá studie téhož autora o vlivu právotvorby středověké církve na rozvoj procesního práva a jeho zásad ve světle římsko-kanonického procesu.²⁸ Pro úplnost výčtu Ottových prací zaměřených na formování středověkého procesního práva pod vlivem církevně-právních naučení lze uvést jeho německy psanou studii z roku 1913 otištěnou v periodiku *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*.²⁹ Krátký příspěvek k pronikání římského a kanonického práva ve středověku zpracoval Václav Vaněček.³⁰ K syntetickému zpracování dějin pronikání římského práva a římsko-kanonického procesu posléze významně přispěl Miroslav Boháček. Prvopočátkům formování římsko-kanonického procesu u nás a jeho uplatnění v domácí praxi církevního soudnictví je věnována Boháčková studie publikovaná v roce 1967 v rámci sborníku *Studia Gratiana*.³¹ Dílem téhož autora je také poslední nejmodernější syntéza k dějinám pronikání římského práva ze sedmdesátých let minulého století. Rozsáhlá práce, tentokrát zaměřená také na romanizační vlivy v právu hmotném, zevrubně poukazuje na uplatnění institutů římského práva v jednotlivých domácích právních památkách i diplomatickém materiálu.³² Tyto poznatky Boháček posléze shrnul v jedné z kapitol kolektivní monografie *Antika a česká kultura*.³³ Z prací současných autorů k dané problematice lze zmínit dva příspěvky Jiřího Kejře. V prvním z nich pojednává autor o vlivu římského práva na domácí prostředí v evropském kontextu s přihlédnutím k právu kanonickému.³⁴ V druhém příspěvku, primárně zaměřeném na pronikání práva kanonického, Kejř zohledňuje význam obou práv na formování středověkého práva.³⁵ Tentýž autor ve své monografii o dějinách pražské právnické univerzity věnoval krátkou kapitolu výuce římského a kanonického práva ve středověku.³⁶ Ve stručnosti

²⁷ OTT, E.: *Beiträge zur Receptions-geschichte des römisch-canonischen Processes in der böhmischen Ländern*. Leipzig 1879.

²⁸ OTT, E.: *Působení práva církevního na rozvoj řízení soudního vůbec a v českých zemích zvlášť*. Právník, 1877, s. 1–16, 73–85, 109–121, 145–154, 182–188, 217–229, 253–263, 289–297, 325–331, 361–371, 397–412, 433–439, 469–476, 511–515, 541–545, 577–582, 613–620, 653–660, 685–689.

²⁹ OTT, E.: *Des Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters*. Zeitschrift der Savigny – Stiftung für Rechtsgeschichte (dále jen ZRG), Kanonistische Abteilung, 1913, s. 1–107.

³⁰ VANĚČEK, V.: *Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. stol. do 1. pol. 14. století*. PHS, 1966, s. 27–40.

³¹ BOHÁČEK, M.: *Das Römische Recht in der Praxis der Kirchengeschieder böhmischen Ländern im XIII. Jahrhundert*. Studia Gratiana, 1967, s. 273–304.

³² BOHÁČEK, M.: *Einflüsse des römische rechts in Böhmen und Mähren*. In: *Ius Romanum Medii Aevi*, Pars V, 11. Mediolani 1975.

³³ BOHÁČEK, M.: *Římské právo v právním vývoji českých zemí*. In: Varcl, L. (ed.): *Antika a česká kultura*. Praha 1978, s. 189–204.

³⁴ KEJŘ, J.: *Středověká právní věda*. In: Spunar, P. (ed.): *Kultura středověku*. Praha 1995, s. 99–115.

³⁵ KEJŘ, J.: *Pronikání kanonického práva do středověkého českého státu*. *Revue pro církevní právo*, 1997, s. 137–156.

³⁶ KEJŘ, J.: *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha 1995, s. 64–67.

k průběhu romanizačního procesu v domácím právním prostředí přispěla Ilona Schelleová.³⁷ Původem římskoprávních prvků v moravském horenském právu se zabýval Jaroslav Pošvār.³⁸ Na tento příspěvek tematický navázal Jiří Libor Bílý, který na příkladu vybraných středověkých horenských řádů poukázal na uplatnění institutů římského práva v domácí úpravě viničního práva.³⁹ V závěru této sekce lze alespoň odkázat na obecné monografie právních dějin a římského práva, které jsou zejména kompilací předešlých prací a z pohledu romanistiky nové poznatky nepřinášejí.⁴⁰

5. Dílčí studie

Dílčí studie lze s ohledem na jejich obsah rozdělit do tří skupin. Výchozí skupinu tvoří studie přinášející právněhistorickou analýzu jednotlivých právních památek jako celku. Práce tohoto charakteru jsou zejména z hlediska právního nejvýznamnější, protože ve většině případů podávají komplexní právní rozbor vybraného materiálu. Druhá skupina je naopak zastoupena příspěvky zaměřenými na zpracování již konkrétního právního institutu s přihlédnutím k jeho vývoji. Do poslední skupiny pak lze zařadit práce, které se na problematiku středověké romanizace z pohledu právního primárně nezaměřují. Jedná se literaturu obsahově spadající zejména do oboru kodikologie a diplomatiky. I přestože tyto práce nemají charakter ryze právní, jsou nepostradatelným zdrojem poznatků, které dotvářejí celkový obraz o dopadech pronikání římského práva do středověké společnosti.

5.1 Římskoprávní rozborů jednotlivých právních památek

V rámci římskoprávních rozborů byly zpracovány právní památky zejména z období pozdního a vrcholného středověku. Z pramenů raněstředověké periody upozornil na římskoprávní odkaz v zákoníku *Zákon sudnyj ljudem* slavista Josef Vašica.⁴¹ Nejrozsáhlejšímu právněhistorickému zpracování se v současnosti těší pozdněstředověká brněnská *Knih pisaře Jana* z poloviny 14. století. Významná právní památka městského práva, nesoucí s ohledem na nynější stav bádání největší koncentraci stop po středověké romanizaci. O právní rozbor se zohledněním římskoprávních prvků v Janově díle se pokusil v předmluvě jejího edičního zpracování už Emil

³⁷ SCHELLEOVÁ, I.: *K procesu romanizace v českém právu*. In: Schelle, K. (ed.): *Římské právo a jeho odkaz v současném právu*. Brno 1992, s. 59–61.

³⁸ POŠVĀŘ, J.: *Byzantské prvky v moravském viničním právu*. Byzantinoslavica, 1956, s. 120–124.

³⁹ BÍLÝ, J. L.: *Římskoprávní prvky v moravském horenském právu*. In: Schelle, K. (ed.): *Římské právo a jeho odkaz v současném právu*. Brno 1992, s. 62–67.

⁴⁰ VANČURA, J.: *Úvod do studia soukromého práva římského*. Díl I. Praha 1923, s. 43; MALÝ, K.: *Dějiny státu a práva v Československu do r. 1918*. Praha 1988, s. 185–186; MALÝ, J.: *České a československé právní dějiny do roku 1945*. Píbram 2003, s. 114–115; MALÝ, K.: *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha 2005, s. 114–116; MALÝ, K.: *České právo v minulosti*. Praha 1995, s. 19–45; PETERKA, O. W.: *Rechtsgeschichte des böhmischen Lander. Teil I*. S. I. 1923, s. 165–166; KAPRAS, J.: *Přehled právních dějin zemí české koruny*. Praha 1913, s. 98–105; JIČÍNSKÝ, K.: *Vývin českého právnictví: v stručném nástinu s obzvláštním ohledem*. Praha 1862, s. 12–14; ČÁDA, F.: *Povšechné právní dějiny československé*. Brno 1947, s. 35–37, 144–146; CVETLER, J.: *Římské právo*. Brno 1969, s. 36–38; HEYROVSKÝ, L.: *Dějiny a systém soukromého práva římského*. Praha 1903, s. 93–94; KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Dějiny českého soukromého práva*. Plzeň 2007, s. 36–46; KADLECOVÁ, M. – SCHELLE, K. – VESELÁ, R. – VLČEK, E.: *Vývoj českého soukromého práva*. Praha 2004, s. 30–37; L. VOJÁČEK – K. SCHELLE – V. KNOLL, *České právní dějiny*. Plzeň 2010, str. 123–125; L. VOJÁČEK, *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava 2008, s. 52; URFUS, V.: *Recepce římského práva a římskoprávní kultura za feudalismu a v počátcích kapitalismu*. Praha 1984, s. 44–46; BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: *Základy římského práva*. Bratislava 1997, s. 84–89.

⁴¹ VAŠICA, J.: *K otázce Zákona sudného ljudem*. Slavica, 1961, s. 1–19.

Franz Roessler.⁴² Ucelené římskoprávní analýzy se dílo dočkalo až v roce 1924 v samostatné studii Miroslava Boháčka, kde se autor zabýval vlivy římského práva po materiální a částečně i formální stránce. Výsledky Boháčkovy práce lze shrnout do následujících poznatků. V první řadě jde o skutečnost, že vlivy římského práva byla nejvíce poznamenána oblast soukromoprávní, zatímco pravidla procesního práva oporu v ryze římskoprávních pramenech nemají. Tato právní ustanovení byla zformována v souladu se zásadami středověkého římsko-kanonického procesu. Autor, známý jako notář Jan, z justiniánské právní sbírky nicméně nečerpal bezprostředně a výskyt doslovně citovaných sentencí je výsledkem práce s dobovými prameny.⁴³ K římskoprávnímu obsahu brněnské právní knihy se Boháček v krátké době vrátil, aby doplnil dosavadní výsledky o nové poznatky související právě s původem této právní památky.⁴⁴ S ohledem na pozoruhodný výskyt cizích právních prvků v Janově knize se stalo toto dílo středem zájmu i dalších badatelů. Boháčkovy poznatky o povaze manželského práva v brněnské právní knize rozšířila Gertrude Schubart-Fikentscherová v samostatné monografii z roku 1935.⁴⁵ Táž autorka se brněnskému městskému právu věnovala i v dalších letech a výsledkem její práce jsou celkem tři studie věnované této problematice. Poslední z nich, publikovaná v roce 1947 v rámci romanistické řady časopisu *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, přináší rozsáhlou římskoprávní analýzu právní knihy města Brna.⁴⁶ Z děl současníků věnujících se brněnskému městskému právu nelze opomenout zásluhy Miroslava Flodra, který zpracoval doposud nejmodernější edici brněnské právní knihy. Nicméně Flodrovu zásluhy nelze shledávat pouze v edičním zpracování. Pro potřeby dalšího romanistického bádání Flodr sestavil přehled převzatých ustanovení z justiniánské kompilace, k nimž připojil odpovídající čísla článků *Právní knihy*. Přínosný je rovněž výčet použitých právních pravidel.⁴⁷ Tentýž autor se posléze brněnskému městskému právu věnoval mimo jiné i z pohledu obsahového. Ačkoli jeho dílo linií římskoprávního bádání primárně nesleduje, je nutné Flodrovu rozsáhlou monografií věnovanou obecnému právnímu obsahu brněnské právní knihy alespoň zmínit.⁴⁸ Miroslav Flodr edičně zpřístupnil také tzv. *Příručku práva městského*, jejíž text obsahově navazuje na právní knihu brněnskou. *Příručka* vznikla v osmdesátých letech 14. století a z původní právní knihy převzala v upravené podobě většinu ustanovení, která byla doplněna o necelých pět stovek citací z *Digest*. Třebaže je tato méně známá právní památka dokladem rozmachu středověkých romanizačních snah, v literatuře doposud z římskoprávního hlediska zpracována nebyla.⁴⁹

Ačkoli je vliv římského práva v jeho čisté podobě nejvíce patrný v právních památkách měst, římskoprávní stopy byly zaznamenány také v oblasti práva horního a zemského. Horní zákoník

⁴² ROESSLER, E. F.: *Deutsche Rechtsdenkmäler aus Böhmen und Mähren: eine Sammlung von Rechtsbüchern, Urkunden und alten Aufzeichnungen zur Geschichte des deutschen Rechtes*. Band II. *Die Stadtrechte von Brünn aus dem XIII. und XIV. Jahrhundert: nach bisher ungedruckten Handschriften*. Praha 1852.

⁴³ BOHÁČEK, M.: *Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana*. Praha 1924.

⁴⁴ BOHÁČEK, M.: *Ještě k římskoprávnímu obsahu brněnské právní knihy*. In: Čáda, F. (ed.): *Sborník prací z dějin práva československého*. Svazek I. K padesátým narozeninám profesora Jana Kaprasa jeho žáci. Praha 1930, s. 39–49.

⁴⁵ SCHUBART-FIKENTSCHER, G.: *Das Eherecht im Brünnner Schöffnenbuch*. Stuttgart 1935.

⁴⁶ SCHUBART-FIKENTSCHER, G.: *Das Brünnner Schöffnenbuch. Beiträge zur spätmittelalterlichen Rechts- und Kulturgeschichte*. Deutsches Archiv für Geschichte des Mittelalters (dále jen DA), 1937, s. 457–498; SCHUBART-FIKENTSCHER, G.: *Neue Fälle zum Brünnner Recht*. DA, 1939, s. 430–496; SCHUBART-FIKENTSCHER, G.: *Römisches Recht im Brünnner Schöffnenbuch. Ein Beitrag zur Rezeptionsgeschichte*. ZRG, Romanistische Abteilung, 1947, s. 86–176.

⁴⁷ FLODR, M. (ed.): *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století*. Díl I. *Úvod a edice*. Brno 1990; FLODR, M. (ed.): *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století*. Díl II. *Komentář*. Brno 1992; FLODR, M. (ed.): *Právní kniha města Brna z poloviny 14. století*. Díl III. *Rejstříky a přehledy*. Brno 1993, s. 189–210.

⁴⁸ FLODR, M. (ed.): *Brněnské městské právo. Zakladatelské období (–1359)*. Brno 2001.

⁴⁹ FLODR, M. (ed.): *Jan z Gelnhausenu. Příručka práva městského. (Manipulus vel directorium iuris civilis)*. Brno 2008.

Václava II., známý též jako *Ius regale montanorum*, podrobil právnímu rozboru Hynek Bulín. Autor se zaměřil na původ procesněprávních pravidel, obsažených ve IV. knize. S ohledem na výsledky uvedené ve starší literatuře Bulín potvrdil, že obsah této části horního zákona neodpovídá zavedenému domácímu procesnímu právu a jeho úprava byla převzata odjinud. Vyloučil však možnost, že by autor Václavova zákoníku čerpal z práva německého, a původ obsažených sentencí označil jako římsko-kanonický.⁵⁰ Bulínovy poznatky v rámci předmluvy k českému překladu *Ius regale montanorum* ve stručnosti shrnul Jaroslav Bílek.⁵¹ Naposledy se k římskoprávní analýze Václavova horního zákoníku vrátil Guido Christian Pfeifer.⁵² K podobným výsledkům dospěl Josef Hobzek při zkoumání právní povahy nevydané kodifikace *Majestas Carolina*. Procesněprávní pravidla odpovídají středověkým předpisům římsko-kanonického procesu a nahrazují původní zastaralou právní úpravu. V Karlově zákoníku je procesní právo v podstatě jediným místem, které bylo římskoprávními prvky alespoň částečně ovlivněno.⁵³ Na přítomnost prvků římského a kanonického práva v zákoníku *Majestas Carolina* poukázal v předmluvě v současnosti nejmodernější edice této právní památky Bernd-Ulrich Hergemöller.⁵⁴ K negativním výsledkům ohledně přítomnosti římského práva v pozdněstředověkém díle Viktorina Kornela ze Všehrd dospěl v rámci svého bádání Miroslav Boháček. Nástin římskoprávní analýzy Všehrdových *Knih devaterých* provedl autor již v roce 1920. V krátkém příspěvku zabývajícím se otázkou, zda Všehrd ve své době přijímá římské právo jako platnou součást domácího právního řádu, poukázal Boháček na několik míst v *Knihách devaterých*. Zjistil, že ačkoliv Všehrd římské právo znal, jako součást zavedeného domácího zemského práva je nepřijal.⁵⁵ K této otázce se Boháček vrátil o čtyřicet let později v samostatné právněhistorické analýze Všehrdova díla, v rámci níž se zaměřil na výskyt přejatých prvků majících původ v římském a kanonickém právu. Jakkoli je výsledek Boháčkovy bádání ohledně přítomnosti cizích vlivů v *Knihách devaterých* negativní, Všehrdův postoj k římskému právu, ale i cizím právům vůbec je dokladem vrcholících romanizačních snah na přelomu 15. a 16. století u nás.⁵⁶ Mimo kategorii zemského práva stojí Boháčkovy analýzy traktátu *De devolucionibus*. Miroslav Boháček poukázal na uplatnění římskoprávních zásad, kterými autor traktátu, Kuneš z Třebovle, argumentoval v boji proti institutu odúmrti.⁵⁷ Použití pramenů římského práva v Kunešově traktátu naposledy zohlednil Miroslav Černý.⁵⁸

5.2 Rozbory konkrétních právních institutů

Méně četnou skupinu příspěvků k pronikání římského práva do domácího právního vývoje ve středověku představují studie zejména menšího rozsahu zaměřené na rozbor vybraného právního institutu. Ačkoliv si autoři těchto prací nepokládají za cíl analýzu daného institutu primárně

⁵⁰ BULÍN, H.: *Nejstarší kodifikace procesního práva v Čechách*. PHS, 1956, s. 85–125.

⁵¹ BÍLEK, J.: *Ius regale montanorum aneb Právo královské horníkuov*. Kutná Hora 2000, s. 6–7.

⁵² PFEIFER, G. Ch.: *Ius Regale Montanorum. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Rezeptionsgeschichte des römischen Rechts in Mitteleuropa*. Ebelsbach am Main 2002.

⁵³ HOBZEK, J.: *Maiestas Carolina a římské právo*. Praha 1931.

⁵⁴ HERGEMÖLLER, B. U. (ed.): *Maiestas Carolina: der Kodifikationsentwurf Karls IV. für das Königreich Böhmen von 1355*. München 1995, s. 21–26.

⁵⁵ BOHÁČEK, M.: *Všehrdovo dílo v dějinách recepce římského práva*. List spolku českých právníků Všehrd, 1920, s. 23–28.

⁵⁶ BOHÁČEK, M.: *Římské a kanonické právo v díle Všehrdově*. PHS, 1961, s. 147–199.

⁵⁷ BOHÁČEK, M.: *Il diritto romano propagatore della libertà nel trattato del vicario generale di Praga Mag. Cunso dell' anno 1388*. Atti del Congresso internazionale di diritto romano, 1953, s. 405–426; BOHÁČEK, M.: *Právní ideologie předhusitského zastávce selské svobody*. Sborník historický, 1961, s. 103–132.

⁵⁸ ČERNÝ, M.: *Kuneš z Třebovle, středověký právník a jeho dílo*. Plzeň 1999, s. 43–80.

z hlediska římskoprávního, případný výskyt prvků římského práva i přesto zohledňují anebo jej na základě komparace vyvracejí. Z nejstarších prací lze uvést příspěvky Rudolfa Rauschera k právní úpravě středověkého ručení⁵⁹ a zvolené posloupnosti v českém zemském právu.⁶⁰ Autor ve stručnosti poukázal na rozdíly mezi pojetím tohoto právního institutu v domácím a římském právu. Otázkou původu institutu přísěžného seznání stran se zabýval Emil Ott.⁶¹ Středověkému manželskému právu zemskému se ve srovnání s právem římským věnoval Jan Kapras.⁶² V podobném duchu tentýž autor zpracoval studii k dějinám českého zástavního práva.⁶³ V poslední době byla přítomnost římskoprávních prvků v domácím právu zohledněna v rámci příspěvku Lubomíry Havlíkové, která se zabývala právním postavením ženy v manželství v období Velké Moravy.⁶⁴ Římskoprávním vlivům na středověkou úpravu zletilosti se v rámci svého příspěvku k dějinám tohoto institutu věnovali Ondřej Horák a Naďa Štachová.⁶⁵ Na římskoprávní původ středověkého a novověkého pojetí institutu dobré víry v krátkosti poukázal Jiří Libor Bílý.⁶⁶ Tentýž autor se zabýval římskoprávní koncepcí středověké držby v moravském horenském právu.⁶⁷ Příspěvek k teorii dokazování u středověkých soudů se zřetelem k římskému právu publikoval Jiří Kejř.⁶⁸

5.3 Studie ke kodikologii a diplomacie

Jaký význam mají kodikologické studie a příspěvky k diplomacie pro právní romanistiku, bylo nastíněno výše. Chceme-li uvažovat o pronikání římského práva do domácího právního vývoje, nelze se spokojit pouze se studii čistě právními. Hmatatelné výsledky dopadů středověké právní romanizace totiž mimo jiné přinášejí studie kodikologického zaměření, podávající zprávy o výskytu a skladbě středověkých legistických rukopisů v domácím prostředí. Základní metodologickou pomůckou pro práci s kodikologickými prameny římského a kanonického práva zpracoval Miroslav Boháček.⁶⁹ Novými poznatky k rozšíření středověké romanizace do českých zemí přispěl Boháček studií, v níž upozornil na vliv boloňských univerzitních statut na statuta univerzity pražské.⁷⁰ Přítomnosti legistických rukopisů v olomoucké kapitulní knihovně a jejich rozboru věnoval pozornost týž badatel.⁷¹ Dílem téhož autora je také rozsáhlejší studie obecného charakteru k rozšíření legistických rukopisů ve středověku.⁷² V souvislosti se studiem rukopisných sbírek lze zmínit krátké pojednání Emila Otta o přítomnosti římsko-

⁵⁹ RAUSCHER, R.: *K rukojemství v českém právu zemském*. Praha 1923.

⁶⁰ RAUSCHER, R.: *O zvolené posloupnosti v českém právu zemském*. Praha 1921.

⁶¹ OTT, E.: *O přísěžném seznání stran*. Praha 1875.

⁶² KAPRAS, J.: *Manželské právo majetkové dle českého práva zemského*. Praha 1908.

⁶³ KAPRAS, J.: *K dějinám českého zástavního práva*. Praha 1903.

⁶⁴ HAVLÍKOVÁ, L.: *Žena a manželství ve slovanském prostředí 9. století na příkladu velkomoravských právních památek a jejich byzantských předloh*. Synergie, 2009, č. 2, s. 5–26.

⁶⁵ HORÁK, O. – ŠTACHOVÁ, N.: „Ein schne iuncfraw ... per czwelff iaren alte“. *Problematika zletilosti a římskoprávní vlivy*. Acta Historico-Iuridica Pilsnensia 2007, 2008, s. 84–89.

⁶⁶ BÍLÝ, J. L.: *Bona fides ve středověkém a raně novověkém právu*. Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Iuridica, 2001, s. 27–30.

⁶⁷ BÍLÝ, J. L.: *Držba v právu moravských vinohradních hor*. PHS, 2009, s. 75–94.

⁶⁸ KEJŘ, J.: *Teorie soudních důkazů ve středověkých právních a teologických naukách*. PHS, 2009, s. 95–114.

⁶⁹ BOHÁČEK, M.: *Připomínky k popisu legistických a kanonistických rukopisů*. Vědecko-teoretický sborník Knihovna, 1957, s. 10–27.

⁷⁰ BOHÁČEK, M.: *Pražská universitní statuta a jejich boloňský vzor*. Studie o rukopisech, 1969, s. 11–64.

⁷¹ BOHÁČEK, M.: *Literatura středověkých právních škol v rukopisech kapitulní knihovny v Olomouci*. Praha 1960, s. 13–32.

⁷² BOHÁČEK, M.: *K rozšíření legistických rukopisů v českých zemích*. Studie o rukopisech, 1971, s. 1–61.

právních prvků v kanonistickém rukopise knihovny rajhradského kláštera známém jako *Tabula iuris Raygradensis*.⁷³ Nepovšimnutým souborem legistických rukopisů *Digestum vetus*, uloženém v knihovně Západočeského muzea v Plzni, se zabýval Jiří Kejř.⁷⁴ Tentýž autor zpracoval přehled pramenů a literatury kanonického práva vyskytujících se ve středověkých knihovnách. Pro účely právní romanistiky má význam zejména oddíl věnovaný procedurálním dílům k římsko-kanonickému procesu a literatura notářská.⁷⁵ Jejich výčet je k nalezení rovněž v příspěvku Pavla Krafla publikovaném ve sborníku zaměřeném na dějiny středověkého kanonistického práva, jehož je autor editorem.⁷⁶ Na pomezí diplomatiky a práva stojí Boháčkova studie pojednávající o výskytu římskoprávní terminologie ve středověkém diplomatickém materiálu domácí provenience.⁷⁷

6. K možnostem dalšího bádání

Římské právo se stalo předmětem medievistických bádání zejména v období druhé poloviny minulého století. Z badatelů víceméně pravidelně přispívajících k dějinám středověké romanizace v našem prostředí dnes patří v podstatě jen Jiří Kejř. V posledních letech bylo několik příspěvků zaznamenáno též u Jiřího Libora Bílého a opomenout nelze ani medievistické zaměření publikační činnosti Nadi Štachové, právní historičky působící na Katedře dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Pokles zájmu o výzkum středověkých pramenů z římskoprávního hlediska lze odůvodnit jednak časovou náročností výzkumu pramenů a zejména omezeným množstvím materiálu, respektive množstvím nezpracovaného materiálu. Přestože většina středověkých právních pramenů byla důkladně analýze podrobena, nelze se spokojit pouze s odkazem na již dosažené výsledky. Z pramenů právní povahy, které unikly pozornosti badatelů, je nezbytné zmínit *Příručku práva městského* Jana z Gelnhausenu z druhé poloviny 14. století. Poměrně rozsáhlý svod navazující na tradici brněnského městského práva vykazuje, jak nastínil v předmluvě své edice Miroslav Flodr, pozoruhodné množství právních zásad a regulí převzatých z *Digest*. Ačkoli se *Příručka* ve zbytku svého obsahu téměř shoduje s textem brněnské *Právní knihy*, nelze se v tomto případě spokojit s odkazem na římskoprávní rozbor její předlohy. Zasluhou Flodrova editorského počinu, který vůbec jako první text *Příručky* edičně zpřístupnil, vyvstávají romanistům nové možnosti výzkumu. Pro svůj výrazně římskoprávní obsah, doplněný oproti původní *Právní knize* o řadu nových ustanovení, lze tuto právní památku označit za jakýsi vyšší stupeň středověké romanizace. *Příručka* se jak po formální, tak po materiální stránce velmi nápadně přibližuje justiniánské kompilaci. Obsahuje několik stovek ve většině případů téměř doslova převzatých výkladových pravidel a právních zásad, které si zasluhují samostatný římskoprávní rozbor. Vedle nastíněného potenciálního výzkumu středověkého městského práva je naléhavé zmínit se také o významné, avšak z hlediska právní historie zanedbávané památce práva církevního. Jedná se o *Arnoštova provinciální statuta* z roku 1349. Nehledě na římskoprávní rozbor bylo tomuto právnímu prameni v literatuře doposud věnováno jen málo pozornosti. Z obecného právního hlediska byl prozatím publikován pouze příspěvek

⁷³ OTT, E.: *Die Tabula juris der Klosterbibliothek zu Raygern: Ein Beitrag zur Literaturgeschichte des canonischen rechtes im 13. Jahrhundert*. Wien 1888, s. 13–20.

⁷⁴ KEJŘ, J.: *Digestum vetus v rukopise Západočeského muzea v Plzni*. Studie o rukopisech, 1979, s. 187–190.

⁷⁵ KEJŘ, J.: *Prameny a literatura kanonického práva ve středověkých soupisech knihoven v českých zemích*. Studie o rukopisech, 1985, s. 7–69.

⁷⁶ KRAFL, P.: *Církevní právo v Čechách a na Moravě ve 13.–15. století*. In: Krafl, P. (ed.): *Sacri canones servandi sunt*. Praha 2008, s. 112–113.

⁷⁷ BOHÁČEK, M.: *Římské právo v listinné praxi Českých zemí 12.–15. století*. Sborník archivních prací, 1974, s. 461–486.

Pavla Krafla.⁷⁸ Ačkoli je pravděpodobné, že výsledek případné římskoprávní analýzy *Arnoštových provinciálních statut* bude spíše negativní⁷⁹ a výraznější stopy římského práva lze očekávat snad jen po stránce formální, může být takový rozbor pro doplnění dějin pronikání římského práva cenným poznatkem. Naději obnoveného zájmu o římskoprávní bádání v středověkých právních pramenech je v současnosti projekt pod vedením Viléma Knolla, jehož cílem je výzkum soukromého práva ve středověku. Výstupem má být syntetické zpracování vývoje domácího právního řádu se zřetelem k jednotlivým právním institutům. Zohledněny by měly rovněž být případné prvky římského práva. Plánovaný rozsah publikace činí 150 stran.⁸⁰ Ačkoli připravovaná syntéza nebude dle dostupných informací primárně zaměřena pouze na římskoprávní vlivy, lze tento významný počín považovat za základní pramen moderního poznání dějin domácího soukromého práva, od něhož se v budoucnu mohou odvíjet další výzkumy. Na závěr této úvahy lze v případě nových výsledků v bádání poukázat na myšlenku nového samostatného syntetického zpracování dějin pronikání římského práva do právního vývoje a života středověké společnosti.

Summary

The Penetration of Roman Law in Czech Lands in the Middle Ages. Research Overview and Perspectives

Research of the Roman law penetration into medieval legal monuments is an important source of knowledge of domestic law development. In the past, the biggest scientific contribution to this branch had Miroslav Boháček, eminent legal historian, who dealt with the influence of Roman law in medieval sources. His contribution can be especially found in the field of medieval municipal law. Boháček analyzed legal book of municipal law known as *Právní kniha města Brna* or *Knih pisaře Jana*, which was written in the second half of the 14th century. He pointed out that author of this compilation used contemporary sources from which took over a large number of Roman legal principles and rules. From foreign legal historian is in connection with this legal book essential also to refer to Gertrude Schubart Fikentscher. She elaborated Boháček's analysis of *Právní kniha města Brna* and her research brought new knowledge. From Boháček's other merits is necessary to mention provincial law book analysis named as *O práviech súdiech i dskách země české knihy devatery* and his synthesis of the history of Roman law influence in Bohemia and Moravia. This author also published about penetration of Roman-canonical process into domestical eccleasical jurisprudence. Besides his works exclusively legal-historical character wrote Boháček also some codicology papers. Basically, Miroslav Boháček followed the work of Emil Ott, who established the foundation for medieval Roman law researches. Ott his work focused on the medieval procedural law. His synthesis processes history of Roman-canonical process into the domestical legal environment. Although Ott in his works devoted mainly procedural law, he dealt with Roman legal elements also in terms of codicology. New knowledge regarding to the domestic procedural law influenced Roman legal elements brought Hynek Bulín too. He elaborated analysis of codification attempt *Ius regale montanorum*. Bulín pointed out that the fourth book of this provincial legal monument contains principles and rules typical for

⁷⁸ KRAFL, P.: *Arnoštova provinciální statuta z roku 1349 – významná česká právní památka*. In: Bobková, L. – Gladkiewicz, R. – Worel, R. (ed.): *Arnošt z Pardubic*. (Osobnost – okruh – dědictví. Postač – šrodowisko – dziedzictwo). Wrocław – Praha – Pardubice 2005, s. 59–64.

⁷⁹ Srov. MALÁROVÁ, L.: *Pronikání římského práva do středověkých českých zemí. Arnoštova provinciální statuta z roku 1349 a římské právo?* Brno 2010. (Bakalářská práce FF MU), s. 53–65.

⁸⁰ KNOLL, V.: *Základní teze k zpracování vývoje starého českého soukromého práva*. In: Tauchen, J. (ed.): *Výzkum vývoje soukromého práva na území České republiky*. Ostrava – Brno 2010, s. 5, 16–17.

medieval Roman-canonical process. Josef Vařica, Lubomíra Havlíková and Jaroslav Pořvār devoted to the origin of the Great Moravian law. From current legal historians, who into their scientific activities also include the topic of Roman law penetration is at the forefront Jiří Kejř. Although Kejř's scientific focus is especially canonistic, we can find in his works medieval Roman law connection. First, in his papers, which are codicological concerned, author deals with medieval canonistic and legistic manuscripts. Second, these are reflection, where he takes into account the relation between medieval canon and Roman law. Miroslav Flodr contributed to Roman legal research as editor of medieval municipal legal books. In conclusion must be pointed to articles by Jiří Libor Bílý and Nad'a Štachová.